

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра політичних теорій

Серія: Навчально-методичні посібники

І.М. МИЛОСЕРДНА
Т. М. КРАСНОПОЛЬСЬКА

**ПОЛІТИЧНА
РЕГІОНАЛІСТИКА**

Навчально-методичний посібник

*Для здобувачів третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти*

Одеса
2021

Автори:

Милосердна І. М. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія»;

Краснопольська Т. М. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія».

Милосердна І. М., Краснопольська Т. М.

Політична регіоналістика : навчально-методичний посібник для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти / Е. В. Мамонтова, Т. М. Краснопольська. Одеса : Фенікс, 2021. 54 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»).

Навчально-методичний посібник призначений для надання методичної підтримки здобувачам вищої освіти, які вивчають дисципліну «Політична регіоналістика».

У навчально-методичному посібнику викладено зміст навчальної дисципліни за темами лекцій та практичних занять, практичні завдання з курсу, перелік тем для самостійної роботи, питання для перевірки знань з навчальної дисципліни, перелік тем рефератів та список рекомендованої літератури.

Навчально-методичний посібник підготовлено відповідно до освітньо-наукової програми вищої освіти за спеціальністю 052 «Політологія» та рекомендовано використовувати у навчальній роботі при підготовці фахівців за третім (освітньо-науковим) рівнем вищої освіти.

I. ВСТУП

Навчальна дисципліна «Політична регіоналістика» призначена для здобувачів вищої освіти, що навчаються за третім (освітньо-науковим) рівнем вищої освіти.

Процеси глобалізації посилили роль регіональних факторів в суспільному розвитку. Крім цього актуальність вивчення політичної регіоналістики обумовлена трансформаціями адміністративно-територіального устрою, особливостями формування регіональної та муніципальної влади в сучасному світі в цілому, а також в Україні зокрема. В сучасних умовах все більшої уваги потребують дослідження питань щодо побудови конструктивних відносин між центром та регіонами, оскільки це є одним із важливіших показників та умов динамічного розвитку держави.

Мета навчальної дисципліни – надати уявлення про теорії та напрямки дослідження політичної регіоналістики, тенденції та напрямки регіонального розвитку та регіональної політики, формування теоретичного базису знань для поглибленого аналізу політико-регіональних проблем.

Успішне вивчення дисципліни «Політична регіоналістика» забезпечить досягнення наступних програмних результатів навчання:

- визначати та аналізувати закономірності та тенденції світового та українського політичного процесу, пояснювати роль і місце процесів регіоналізації та децентралізації в сучасному суспільстві;

- визначити актуальні проблеми у сфері регіональної політики держави, а також розрізняти та описувати чинники перебігу регіональних політичних процесів;

- організовувати дослідження політичних явищ та процесів, які сприяють окресленню аргументованого наукового пояснення схожості і відмінності країн і регіонів світу, які обумовлені історичними закономірностями;

- поєднувати теорію і практику у співставленні факторів, які обумовлюють динаміку регіонального політичного процесу, а також демонструвати вміння обирати пріоритети та оцінювати ефективність регіональної політики в країнах різних типів;

- демонструвати знання та творчі здібності до формування принципово нових ідей щодо моніторингу відносин центр-регіони та політичних процесів в самих регіонах, а також адаптації досвіду регіональної політики розвинених країн до українських реалій;

- демонструвати здатність визначати ключові проблеми у

розвитку регіонів світу та України, а також розробляти й приймати рішення щодо їх подолання.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин / 5 кредитів ECTS.

Підсумковою формою контролю є залік.

II. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Навчальна дисципліна «Політична регіоналістика» є однією зі складових програми підготовки доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Успішне вивчення курсу передбачає засвоєння здобувачами вищої освіти лекційного матеріалу, його закріплення та поглиблення на практичних заняттях, самостійне вивчення нормативної, навчальної та основної і додаткової наукової літератури.

Основним видом навчальних занять є лекції, призначені для засвоєння теоретичного матеріалу.

Лекція – це аудиторне заняття, що проводять провідні викладачі – лектори (професори та доценти) навчального закладу, а також провідні вчені або спеціалісти, запрошені для читання лекцій, що містять основні положення навчальної дисципліни, їх теоретичні проблеми, в тому числі новітні наукові досягнення. Тематику курсу лекцій наведено у тематичному плані навчальної дисципліни.

Основними завданнями, що визначають напрямок лекційних занять, є: характеристика структури теми; розкриття змісту категоріального апарату теми; висвітлення зв'язку теорії з практикою.

Лекція є теоретичною основою практичних занять, подальшого самостійного вивчення здобувачами вищої освіти курсу.

Самостійну роботу здобувача вищої освіти над лекцією умовно поділяють на три основні етапи:

1) підготовка до лекції, що відбувається заздалегідь і передбачає ознайомлення з рекомендованою навчальною літературою за конкретною темою, що її викладатимуть на лекції;

2) сприйняття і конспектування лекції, що полягає в засвоєнні усного матеріалу і його коротких записах (конспектуванні). При конспектуванні необхідно в результаті «переробки» інформації виділити основну думку лектора і стисло її викласти. Лекція не підлягає дослівному запису, за винятком формулювань, визначень, імен, найменувань політико-правових актів та літератури, хронологічних і статистичних даних, підсумкових висновків за темою;

3) подальша робота над лекцією, що передбачає додаткове доопрацювання конспекту на основі самостійного вивчення рекомендованої нормативної, навчальної та наукової літератури.

Практичні заняття, які проводять з академічною групою, є логічним продовженням лекційного курсу. На них поглиблюють,

закріплюють та деталізуються знання, отримані під час лекції і в результаті самостійної роботи.

Практичні заняття спрямовані на підвищення теоретичного рівня знань політичного регіоналістики та розвитку регіонів, більш поглиблене вивчення складних або дискусійних питань відповідної теми, на поточний контроль засвоєння знань, умінь, навичок здобувачів вищої освіти.

Практичному заняттю має передувати підготовка здобувача вищої освіти за завчасно визначеним планом. Для цього необхідно:

- вивчити і доповнити конспект лекції з даної теми;
- вивчити рекомендовані політико-правові акти, навчальну та наукову літературу;
- скласти конспект або тези відповіді за найбільш складними питаннями заняття;
- вміло використовувати вивчений матеріал при відповідях.

Здобувач вищої освіти на практичному занятті має продемонструвати знання теоретичного матеріалу, здатність використовувати його при вирішенні практичних завдань, уміння ясно та аргументовано висловлювати свої думки в усній та письмовій формі, оперуючи термінологією.

Під час проведення практичних занять викладач використовує такі форми: вільне обговорення питань плану заняття в академічній групі; індивідуальна співбесіда з кожним здобувачем; виконання письмових, в тому числі контрольних, робіт; заслуховування доповідей, рефератів, презентацій з найбільш складних питань і їх подальше колективне обговорення в групі тощо.

Практичні заняття є також одним із видів поточного контролю за успішністю освоєння здобувачами навчального матеріалу. На кожному занятті викладач оцінює ступінь підготовки здобувача з теми. Підсумкові оцінки вносять до журналу обліку успішності.

Метою практичних занять є: навчання застосуванню теоретичних положень у практичній діяльності; вироблення навичок самостійної роботи здобувача; розвиток професійної свідомості та мислення.

Важливими формами навчальних занять є індивідуальні навчальні заняття, консультації.

Індивідуальні навчальні заняття організовують з окремими здобувачами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей. До видів індивідуальних завдань з курсу належать реферати, доповіді, презентації та тестові завдання.

Самостійна робота здобувача є однією з основних форм організації навчання, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових аудиторних занять час.

Мета самостійної роботи – закріплення, поглиблення й узагальнення знань, здобутих на лекційних та практичних заняттях. У процесі самостійної роботи у здобувачів формуються індивідуальні вміння та навички самостійного засвоєння навчальної та наукової літератури, нормативних джерел, використання сучасних інформаційних засобів і технологій.

Для підвищення ефективності самостійної роботи здобувача доцільно її планування.

Особливість самостійної роботи полягає в необхідності самостійного, творчого пошуку та аналізу інформації. Це дає змогу розширити обсяг інформації з теми, отримати системне уявлення з конкретного питання.

До видів самостійної роботи віднесена підготовка презентації в рамках теми практичного заняття.

Результати, отримані здобувачами вищої освіти на практичних заняттях, враховують під час проведення підсумкового контролю з навчальної дисципліни. Формою такого контролю з навчальної дисципліни «Політична регіоналістика» є залік.

Результати заліку вносять до залікової відомості та залікової книжки здобувача.

Здобувача вважають допущеним до заліку лише за умови виконання всіх видів робіт, передбачених планом навчальної дисципліни.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою	
		Екзамен	залік
90-100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C	Задовільно	
64-73	D		
60-63	E	незадовільно	не зараховано
1-59	Fx		
1-34	F		

III. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Денна форма навчання

№ теми	НАЗВА ТЕМИ	Всього годин	Аудиторні заняття (в год.)		Самостійна робота (в год.)
			Лекції	Практ.	
1.	Політична регіоналістика: теоретичні засади та особливості становлення	16	4	2	10
2.	Регіон, регіоналізм та регіональна ідентичність	18	4	4	10
3.	Теоретичні засади регіональної політики	16	4	2	10
4.	Федералізм: ідеї, концепції та моделі	16	4	2	10
5.	Адміністративно-територіальний поділ та місцеве самоврядування	18	4	4	10
6.	Регіоналізм в Європі, Азії та Америці	16	4	2	10
7.	Роль політичного регіоналізму в міжнародному порядку	16	2	2	12
8.	Територіальна організація України	18	2	-	16
9.	Регіональна політика України	16	2	2	12
Всього		150	30	20	100
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ЗАЛК					

Заочна форма навчання

№ теми	НАЗВА ТЕМИ	Всього годин	Аудиторні заняття (в год.)		Самостійна робота (в год.)
			Лекції	Практ.	
1.	Політична регіоналістика: теоретичні засади та особливості становлення	15	1	-	14
2.	Регіон, регіоналізм та регіональна ідентичність	17	1	-	16
3.	Теоретичні засади регіональної політики	17	-	1	16
4.	Федералізм: ідеї, концепції та моделі	16	-	-	16
5.	Адміністративно-територіальний поділ та місцеве самоврядування	17	-	1	16
6.	Регіоналізм в Європі, Азії та Америці	16	1	1	14
7.	Роль політичного регіоналізму в міжнародному порядку	18	1	1	16
8.	Територіальна організація України	16	1	1	14
9.	Регіональна політика України	18	1	1	16
Всього		150	6	6	138
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ЗАЛК					

IV. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

ТЕМА 1. ПОЛІТИЧНА РЕГІОНАЛІСТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ

1. *Політична регіоналістика в системі регіональних і політичних дисциплін. Становлення політичної регіоналістики.*
2. *Предметне поле, методологія та функції політичної регіоналістики.*
3. *Дослідження відносин між центром і регіонами в Україні як передумова формування національної політичної регіоналістики*

Регіоналістика являє собою сукупність дисциплін і напрямків методологічних підходів та методичних прийомів, об'єктом дослідження яких є регіон. До них належать: регіонаознавство, регіонологія, а також регіональна економіка, регіональна етнографія, регіональна соціологія, регіональна демографія, регіональне природовикористання тощо.

Перші витoki політичної регіоналістики знаходять ще на початку ХХ сторіччя в лоні географічної науки, перш за все, у працях німецького географа Кристлера. Істотний вплив на її формування справили праці фахівців з геополітики та міждисциплінарні роботи, присвячені територіальному виміру політичних процесів. Зокрема, висунуті С.Рокканом концепції «структури розколу» між центром і периферією та «поясів міст», теорія «просторової дифузії інновацій» шведського географа Т.Хегерстранда тощо. З часом виникла гібридна форма, що об'єднала соціально-політичні науки і власне регіоналістику, та отримала назву політичної регіоналістики. Її розвитку сприяли процеси регіоналізації в європейських державах 1960-1970 рр., а також глобалізація та розширення ЄС. Політична регіоналістика активно розвивається на Заході й сьогодні завдяки працям М.Гехтера, Ж.Готгмана, А.Зігфрида, Ж.Зіллера, Дж.Паркера, С.Роккана, Р.Хартшорна, Є.Шилза, Г.Яомото та інших.

При цьому, частина вчених неподіляють думку про статус політичної регіоналістики як окремої науки, вважаючи її спробою діалогу між регіональними напрямками, що існують у межах різних наук, й фахівцями в даних областях.

На пострадянському просторі політична регіоналістика розвивається з початку 90-х років ХХ ст. Тут виокремлюють три напрямки досліджень: аналіз регіональних електоральних процесів; вивчення регіональних еліт; дослідження відносин між центром і

регіонами.

В предметному полі політичної регіоналістики виділяють три рівня регіональних політичних досліджень:

- внутрішньо регіональний, або мікрорівень – дослідження політичних інститутів, відносин і процесів в рамках окремо взятого регіону;

- міжрегіональний, або мезоуровень – дослідження політичних інститутів, відносин і процесів в двох і більше регіонах в контексті їх взаємин один з одним;

- субнаціональний, або макрорівень – дослідження політичних інститутів, відносин і процесів в тому чи іншому регіоні (регіонах) в контексті їх взаємовідносин з державним центром.

У контексті сучасної методології політичної регіоналістики важливе когнітивне значення мають питання, пов'язані із з'ясуванням динаміки проблем регіону, культурно-історичної природи пізнавальних засобів, мінливості категорій і понять, пов'язаних із формуванням нових епістемологічних форм пізнання дійсності

Методологія політичної регіоналістики на межі ХХІ ст. вимагає охоплення більш глибокого комплексу міждисциплінарних досліджень. З одного боку, вона є проекцією політології на регіональний рівень, тобто являє собою особливий напрям політичної науки, що вивчає регіональні аспекти політичних інститутів, процесів, партій, еліт та ін. у рамках певної держави. З іншого боку, вона використовує типово географічні методи: порівняльно-географічний та метод комплексних регіональних досліджень.

Будучи міждисциплінарним науковим напрямком, політична регіоналістика покликана здійснювати низку важливих функцій, а саме пізнавальну, світоглядну, регуляторну (керуючу), оціночну, (аксіологічну), критичну, прагматичну (практичну), прогностичну функція зв'язана з формуванням концептуально - обґрунтованих.

Одним з перших авторів до регіональної проблематики в Україні звернувся М.Г.Чумаченко, який виокремлює з урахуванням географічних, історичних, економічних, етнографічних та інших факторів дванадцять регіонів України та досліджує питання їх соціально-економічного розвитку.

В середині 1990-х років регіональна проблематика була в центрі уваги фахівців різних галузей наукового знання, але наступні комплексні наукові дослідження з'явилися переважно з економічної науки (В.К.Симоненко, Д.М.Стеченко, А.П.Голіков, А.Г.Дейнека, Н.А.Казаков та інші.

Регіональний аналіз є також досить популярним у соціологічних

працях. Зокрема, з початку 1990-х років досліджувались регіональні особливості масової свідомості українців, розбіжності з питань ідеологічних уподобань, пріоритетів розвитку України, оцінки ситуації в державі, ставлення до шляху соціально-економічного розвитку, довіри інститутам влади і політичним партіям тощо (С.Оксамитна, С.Макеєв, О.Стегній, Н.Черниш, М.Белецький, А.Толпиго та ін.).

Регіональна політика є також предметом дослідження юридичної науки та державного управління в інституціональному аспекті, тобто з точки зору функціонування владних інституцій, які забезпечують регіональну політику (А.Р.Крусян, Н.Р.Нижник тощо).

Регіональна проблематика є предметом дослідження і політичної науки, що прагне охопити та узагальнити усі згадувані аспекти (М.Томенко, В.Фесенко, М.Шаповаленко, Л.Чекаленко-Васильєва, В.Гриньов та інші).

На початку ХХІ ст. вітчизняна політична регіоналістика, спираючись на міждисциплінарний підхід вивчає соціально-економічні регіональні розшарування – з точки зору творення суспільної політики; територіально-просторові – з точки зору ефективності владного впливу; управлінські з точки зору реалізації влади; правові – з точки інституціонального дизайну функціонування суспільних та політичних агентів регіональної політики; соціологічні – з точки зору регіональних вимог та сприйняття актів регіональної політики населенням тощо.

ТЕМА 2. РЕГІОН, РЕГІОНАЛІЗМ ТА РЕГІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

- 1. Регіон як об'єкт міждисциплінарного дослідження.*
- 2. Поняття та особливості процесу регіоналізації.*
- 3. Регіональна ідентичність.*

В сучасній науковій літературі регіон розглядається як єдність соціального, економічного, культурного, природно-історичного і політичного просторів.

Регіон визначається як цілісна соціальна система, що має єдину структуру, яка включає фізико-географічну, економічну, політико-адміністративну, етнічну, соціокультурну, правову, політичну підструктури, соціальні інститути, що відповідають їм, при визначальній ролі інститутів управління в організації життя регіону. І, нарешті, основним суб'єктом і об'єктом управління регіоном є людина, об'єднана в соціальні спільності і вступає у соціальні відносини з іншими людьми.

Таким чином, регіон є цілісною, просторово-організованою

формою життєдіяльності соціуму як системами, складним і комплексним явищем.

Для політичної проблематики поняття і суть регіону є переважно рівень і суб'єкт політики. Регіон як рівень функціонування і відтворення політики пов'язаний в основному з її периферійними, провінційними явищами. В даному випадку регіон розглядається у своїх співвідношеннях і взаємозв'язках з політичним центром як ядро політичної системи з її периферією.

Регіон як суб'єкт політики розглядають як певна соціально-політична цілісність, впорядкований політичними засобами громадський організм або соціальна система.

Під регіоном розуміється політологічна кваліфікація тієї або іншої адміністративно-територіальної одиниці, населення якої об'єднане загальними виробничо-економічними взаємозв'язками, єдиною соціальною інфраструктурою, місцевими засобами масової комунікації, органами влади і місцевого самоврядування. Регіон є природно-історичний простір, у рамках якого здійснюється соціально-економічна і громадська діяльність людей, що мешкають в ньому.

Регіоналізація являє собою процес регіональної структуризації простору, підвищення ролі регіонів в соціально-економічному і політичному житті суспільств в цілому і громадян окремо. У зв'язку з цим виділяють соціокультурну, економічну, політичну (національне самовизначення) та ін. форми регіоналізації. Історично ці форми регіоналізації розвивалися паралельно, а іноді передували один одному і зміцнювали взаємні позиції.

До чинників регіоналізації Ю. Гладкий і О. Чистобаєв відносять природне середовище, етнічний, демографічний, розселення, конфесійний, політико-географічний.

Найбільшу методологічну складність представляє районування, що передбачає виявлення, виділення, розмежування будь-яких ареалів у будь-якому середовищі. Важливою характеристикою району є його територіальна цілісність.

Найбільш поширена класифікація ділить райони на два типи:

- 1) гомогенні, або формальні – виділяються на основі певних якісних характеристик, які називають районоутворюючими ознаками;
- 2) вузлові, або функціональні – виділяються на основі системи внутрішніх зв'язків.

Б. Родоман дещо ускладнює цю класифікацію, виділяючи разом з однорідними районами коннекційні і конфігураційні. Перші об'єднані зв'язками і є поняттям, близьким до вузлових районів. Другі – виділяються на основі властивостей обмеженості.

Дослідження регіональної структури припускає визначення не лише патерну регіоналізації, але і її рівня, глибини. Для політичної регіоналістики в зв'язку з цим може бути запропонований індекс територіальної фрагментації. У США використовувалися такі показники, як індекс дисгармонії (у електоральному аналізі, індекс коливався від нуля до одиниці залежно від того, наскільки партія-переможниця відрізнялася в тих або інших регіонах) або індекс централізації (у дослідженнях бюджетного федералізму, замірялося співвідношення витрат центрального уряду і субнаціональних органів влади).

Регіональна ідентичність визначається як форма колективної ідентичності, при якій її носій виявляється здатним до просторово-часової ідентифікації, ціннісного, емоційного, регулятивного самовіднесення із зовнішнім світом.

При формуванні образів регіональної ідентичності найбільш значимими чинниками В.А. Тишков вважає природний і культурний ландшафт, найбільш відомі пам'ятники природної і культурної спадщини, історичні і політичні події, пов'язані з географічними об'єктами, нанесеними на карті, знамениті люди, чия біографія і діяльність пов'язані з географічними об'єктами. Цілеспрямовано створювані образи регіону визначаються як його імідж.

У складі регіональної ідентичності можна виділити когнітивний, ціннісний, емоційний і регулятивний компоненти. Значення цих компонентів у функціонуванні регіональної ідентичності можна оцінити двояко. По-перше, об'єктивно існуючі відмінності за цими характеристиками (рівень емоційного реагування, ієрархія ціннісних переваг) служать підставою регіональної ідентичності в тій мірі, в якій вони є об'єктами відображення і рефлексії. По-друге, ці компоненти можна розглядати як канали визначення і формування регіональної ідентичності.

ТЕМА 3. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

1. *Регіональна політика: визначення, суб'єкти та об'єкти.*
2. *Структура та типологія регіональної політики.*
3. *Поняття «центр» та «периферія» в регіональній політиці.*
4. *«Регіональний розвиток» в межах регіональної політики.*

Регіональна політика є складовою частиною національних стратегій соціально-економічного розвитку і виходить з філософської концепції влади. Регіональний розвиток – прогресивна зміна внутрішньої соціально-економічної структури регіону.

Регіональна політика включає акції, що проводяться місцевою адміністрацією, не суперечить цілям, встановленим національним урядом, і базується на державній правовій основі.

Виділяють наступні підходи в регіональній політиці.

1) адресний, або селективний, або індивідуальний, підхід. Він припускає акцент на розвитку (чи пригніченні) конкретних територій. Він може бути прямим (пряма допомога, сприяння, втручання, ухвалення адресних рішень по цьому регіону) або непрямим (створення інституціонально-правових умов для розвитку регіону).

2) комплексний – розвивається на загальнонаціональному рівні з урахуванням територіального ефекту рішень, що приймаються. Центр створює механізми і структури загальнонаціонального рівня і характеру, враховуючи при цьому регіональні інтереси і особливості регіоналізації (зокрема, наслідки, що ведуть до її послаблення або посилення).

3) автономний – припускає наділення регіонів певною автономією, яка дає їм можливість для самостійного розвитку у рамках наданих їм повноважень. На відміну від адресного підходу, який також оперує конкретними регіонами, йдеться не про допомогу або втручання центру, а про протилежну дію – надання автономії і невтручання.

За способами впливу регіональної політики на регіональне середовище виділяються наступні види такої політики: стимулююча, компенсуюча, адаптивна, протидіюча.

Регіональна політика держави – сфера діяльності по управлінню економічним, соціальним і політичним розвитком країни в просторовому, регіональному аспекті, тобто пов'язана зі взаємовідносинами між державою і районами, а також районів між собою.

Основна мета регіональної політики – мінімізувати нерівності, які створюють основу для виникнення соціальних конфліктів, заважають соціально-економічному розвитку країни в цілому або її частин, а також груп країн (наприклад, країн-членів ЄС).

Об'єктом регіональної політики в країнах ринкової економіки є регіональні (просторові) нерівності, що проявляються в рівні і умовах життя населення, зайнятості і безробітті, темпах економічного розвитку регіонів, умовах підприємництва та ін.

Суб'єктами державної регіональної політики виступають законодавча і виконавча влада центру і регіонів, органи місцевого самоврядування, міжрегіональні асоціації.

Засоби, які використовують центральні уряди і місцеву владу

для вирівнювання умов соціально-економічного розвитку регіонів різні: пряме державне регулювання, стимулювання сектора послуг, розвиток малого і середнього підприємництва, створення особливих зон підприємництва і технопарків, впровадження інноваційних технологій та ін.

Регіональна політика завжди залежить від особливостей регіональної структури: культурно-історичних особливостей держави, її фізичної географії і природних умов, економічного стану і його динаміки, зовнішніх геополітичних викликів.

Склад учасників регіональної політики не обмежується тільки органами державної влади і управління. Він включає також місцеве самоврядування та інших учасників, серед яких: домогосподарства, бізнес, третій сектор (некомерційні організації), професійні або інші громадські об'єднання (профспілки, торгово-промислові палати та ін.), що виражають загальні інтереси їх асоційованих членів.

Базовий склад елементів регіональної політики включає: цілі і завдання політики; інтереси учасників політики; очікувані ефекти від реалізації політики; склад її основних сфер і об'єктів; критерії вибору реципієнтів державної підтримки; принципи взаємодії держави з іншими учасниками політики; інструментарій політики.

До принципів розробки і реалізації регіональної політики слід віднести: принцип системності, комплексності, забезпечення публічності, відкритості і передбачуваності політики, що проводиться; ефективного використання ресурсів; націленості на рішення пріоритетних соціально-економічних завдань; посилення ролі інноваційної складової цілей і завдань політики; вибіркового підходу до територій, що мають неоднакові умови і потенціал соціально-економічного розвитку; єдність різних видів регіональної політики (інвестиційної, промислової, структурної, соціальної та ін.); єдність дій різних рівнів влади; необхідної і достатньої різноманітності форм і інструментів політики; забезпечення моніторингу процесів і результатів реалізації політики.

Розрізняють такі форми регіональної політики, як: регіональне прогнозування, регіональне програмування та регіональне планування.

Регіональна політика є частиною відносин вертикальної ієрархії та являє собою є суб'єкт-об'єктні відносини між центром і регіонами (центром і периферіями), центральний рівень є її суб'єктом, регіональний рівень – об'єктом.

Квінтесенцією регіональної політики є регіональна стратегія держави, що являє собою систему найбільш значимих цілей і рішень держави, що дозволяють забезпечити баланс відносин «центр –

регіони» на осяжну перспективу, стимулювати розвиток на усіх рівнях територіально-політичної ієрархії і понизити конфліктність як по вертикалі (між центром і регіонами), так і по горизонталі (між територіальними сегментами).

Регіональний розвиток – це системна сукупність процесів, що відбувають зміни, що відбуваються в громадському житті регіональних соціумів. Ці зміни є в усіх основних сферах життєдіяльності регіональних співтовариств, найважливішої серед яких являється політична сфера.

Концепції регіонального політичного розвитку відбивають, з певною мірою абстрагування від другорядних чинників, регіональні чинники в політичній сфері, змістовний політологічний аналіз умов і чинників, що сформувалися в попередні історичні періоди і істотно впливають на сучасні регіональні процеси.

Ці концепції можна розділити на наступні основні групи: політико-комунікативні моделі регіонального розвитку, інтеграційні проекти політичного розвитку регіонів і теорії політичної модернізації.

ТЕМА 4. ФЕДЕРАЛІЗМ: ІДЕЇ, КОНЦЕПЦІЇ ТА МОДЕЛІ

1. *Поняття та фактори федералізму.*
2. *Класифікації федерацій та моделі федералізму.*
3. *Особливості федеративної територіально-політичної системи.*

Федерація – форма державного устрою, ґрунтована на з'єднанні декількох державно-територіальних утворень в інтересах досягнення спільних цілей за умови збереження за кожним членом федерації певної самостійності у рамках єдиної держави.

Федералізм (від лат. foederatio – союз, об'єднання) – це принцип, режим і форма державного устрою, що дозволяють забезпечити єдність і розділення державної влади в умовах її територіальної організації на декількох рівнях.

Федералізм являє собою політико-правовий механізм, що захищає місцеві співтовариства від тиранії центрального уряду; є засобом демократизації, оскільки дозволяє населенню брати участь в політичному процесі на декількох рівнях влади; федералізм є методом підвищення ефективності державного управління.

Федеративні стосунки в широкому сенсі цього поняття означають союзні стосунки між будь-якими сегментами багатоскладного суспільства. У вузькому сенсі іноді корисно говорити про територіальний федералізм, підкреслюючи тим самим, що це явище відноситься до територіальних сегментів.

Для політичної регіоналістики федералізм є особливим типом територіально-політичної системи або, іншими словами, особливою моделлю територіально-державного будівництва.

У балансі відносин «центр – регіони» федералізм припускає якісно більш високий рівень регіональної автономії і самоврядування в порівнянні з іншими державами. Для федеративної держави характерні розвиненіші форми регіональної участі, регіональна політика носить компромісний характер, і непрямі методи регіонального управління використовуються центром частіше, ніж прямі.

Федеративна модель – одна з форм організації складеної територіально-політичної системи. Головним стимулом федералізації є не величина території, а міра її гетерогенності у поєднанні із сприяючою ідеологією територіально-державного устрою.

Федерації підрозділяються по своїй структурі - на симетричні і асиметричні.

За способом утворення суб'єктів федерації виділяють три види федеративних держав:

- територіальні федерації;
- національні федерації;
- змішані федерації.

Розрізняються федерації також і за характером взаємовідносин між федерацією і суб'єктами - на централізовані і децентралізовані.

Залежно від типу правового акту, який покладений в основу федерації, виділяють договірні і конституційні типи федеративних держав.

Л. Карапетян виділяє наступні моделі федералізму: гегемоністична, класична, американський дуалізм, монархічна, республіканська, кооперативна, виконавча, бюджетна, економічна.

Поряд з федераціями Д. Елейзер визначає наступні форми реалізації принципу федеративних стосунків у відносинах між регіонами і (чи) державами :

– конфедерація (тісний, офіційно оформлений за допомогою договору союз незалежних держав, що зберігають при цьому свій суверенітет і верховенство своєї юрисдикції);

– федератизм (наявність державних утворень, що мають автономію, аналогічну тій, яка є у суб'єктів федерації, але що не мають права на повноцінну участь в процесі ухвалення загальнонаціональних рішень);

– асоційована державність (незалежна, міжнародно-визнана держава, що знаходиться в офіційно підтвердженій асоціації з більшою державою, що зазвичай має на увазі виконання більшою державою

певних повноважень відносно асоційованої держави - оборона, єдине громадянство та ін.; такі держави з повною підставою можна називати сателітами).

Квазіфедеративні форми, яких належать: унія, ліга, кондомініум, конституціональна (конституційна) регіоналізація (децентралізація унітарної держави без його перетворення на федерацію), конституціональне (конституційне) самоврядування.

Теорія федералізму є концептуалізацією «подвійної державності». Мова йде про єдину, але дворівневу державу, оскільки регіони в такій державі мають певний обмежений набір ознак державності.

Федеративні держави повинні відповідати наступним критеріям:

-- федеральний уряд (влада) має право виняткового контролю над проведенням зовнішньої політики;

-- держави-суб'єкти федерації не правомочні вийти з федерації або в односторонньому порядку припинити зв'язки з національним союзом (федерацією);

-- федеральний уряд може використати свою владу незалежно від держав-членів федерації і проводити свою волю без їх прямого схвалення;

-- ніякі поправки не можуть бути внесені у федеральну конституцію без схвалення держав-членів федерації;

-- федеральний уряд не правомочний в односторонньому порядку змінити межі суб'єктів федерації;

-- державна влада розділена між федеральним урядом і урядами держав-суб'єктів федерації;

-- суб'єкти федерації мають право прийняття власного законодавства.

ТЕМА 5. АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ПОДІЛ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ.

1. Адміністративно-територіальний поділ: поняття та фактори.

2. Територіально-політична децентралізація.

3. Місцеве самоврядування як суспільно-політичний інститут.

Одним з найбільш використовуваних в наукових дослідженнях є термін адміністративно-територіальний поділ (АТП).

Стосовно федеративних держав частіше використовуються терміни «політико-територіальна організації (устрій) держави», «державно-територіальний устрій».

Політико-територіальна організація (устрій) держави – це

система, яка включає норми, правову і політичну практику, визначальні: 1) територію і межі держави; 2) спосіб політико-територіальної організації держави (унітаризм, федералізм, автономію, види адміністративно-територіальних одиниць); 3) розмежування компетенції і 4) порядок взаємовідносин між державою і його складовими частинами. Враховуючи сказане, це поняття не можна застосувати до вивчення внутрішньодержавних меж і територіальних характеристик суб'єктів федерації. Інше поняття - державно-територіальний устрій – це спосіб організації державної влади на території країни, система взаємовідносин центральних органів державної влади і органів, що здійснюють управління окремими адміністративно-територіальними одиницями; розділення території держави на частини, відповідно до якого будується і функціонує система місцевих органів влади.

У описаному вище трактуванні значення терміну АТП співпадає з терміном адміністративно-територіальний устрій (АТУ). АТУ визначається як ділення території унітарної держави або територій суб'єктів на частини, відповідно до яких будується і функціонує система місцевих органів держави.

Проте на відміну від АТП, АТУ розглядається як основа функціонування муніципальних органів і в тому або іншому ступені включає «муніципальний зміст».

Головним структурним елементом АТП є адміністративно-територіальна одиниця (АТО). Якщо розуміти АТП як політико-адміністративну карту, то вона складається з безлічі АТО. Адміністративно-територіальна одиниця є синонімом формального регіону.

Система АТП є об'ємною. По вертикалі вона ділиться на ієрархічні рівні. При цьому на кожному такому рівні існує своя політико-адміністративна структура, тобто сукупність АТО цього порядку (першого, другого і так далі).

Можна виділити наступні групи чинників, що визначають формування системи АТП: етнокультурні, історичні, демографічні (соціально-географічні) та природно-географічні.

Формат адміністративно-територіального поділу може бути представлений у таких варіантах

1) автономні регіони – їх головною характеристикою є підвищений політичний статус, що означає більш високий рівень самоврядування;

2) регіони з особливим порядком управління (регіони, які не мають в розпорядженні політичної автономії і знаходяться в

незвичайній порівняно з іншими регіонами геополітичній ситуації, наприклад видалені і слабозаселені острови.

3) регіони зі зниженим політичним статусом у складі федерацій (регіони, що не мають ознак суб'єктів федерації або мають тільки частину цих ознак);

4) столичні округи.

5) екстериторіальні одиниці АТП (головною основою для виділення адміністративної одиниці є не територія, а етнічна група);

6) заморські території (колишні колонії, які нині прийнято називати володіннями);

7) окуповані і «уявні» регіони (окремі території можуть знаходитися під контролем і юрисдикцією певної держави, не входячи при цьому до складу міжнародно визнаної території цієї держави);

8) неконтрольовані та слабоконтрольовані регіони (на території яких держава виявляється не в змозі здійснювати свою юрисдикцію);

9) нерегулярне асиметричне АТП.

Територіально-політична децентралізація може розглядатися як цілеспрямована політика, що проводиться державою у рамках процесу регіоналізації. Децентралізація є свідомо вибраним напрямом в регіональній політиці держави. В процесі децентралізації йде розвиток самоуправління в регіонах і на місцях, процес ухвалення політичних рішень частково зміщується у бік регіонів. Центр розвантажує себе від частини повноважень, передаючи їх на місця і сприяючи розвитку самоврядування.

Важливий складовій децентралізації являється деволуція – передача повноважень від центру до регіонів і структур самоврядування на місцях.

Місцеве самоврядування – самостійна діяльність муніципальних органів влади, а також населення муніципальної освіти по вирішенню відповідно до закону і наявних матеріально-фінансових засобів певної частини державних справ у межах муніципального утворення, виходячи з інтересів населення муніципального утворення, його історичних і інших місцевих традицій в цілях поліпшення його благополуччя.

Подвійною природою місцевого самоврядування обумовлюється його визначення як явища публічного характеру, тісно пов'язаного з державою і похідного від неї.

Нині функціонують три моделі місцевого управління: англосакська (англійська), континентальна (французька) і «змішана». Відмінності цих моделей залежать передусім від взаємовідносин

місцевих органів між собою і з державною владою:

ТЕМА 6. РЕГІОНАЛІЗМ В ЄВРОПІ, АЗІЇ ТА АМЕРИЦІ.

1. *Специфіка Східноазійського регіоналізму. Проекти розвитку Азіатсько-тихоокеанського регіону на початок XXI століття.*
2. *Регіональна політика ЄС: можливості використання досвіду для України*
3. *Процес розвитку регіональних об'єднань в Латинській Америці та Африці.*

З огляду на динамічні зміни регіональної ситуації східноазійська інтеграція і чинники, що на неї впливають, є предметом постійного аналізу аналітичних центрів в усьому світі. Окреслити межі регіону у Східній Азії досить складно через різні концепції цього регіону – Південно-Східна Азія, Східна (Північно-Східна) Азія, «велика Східна Азія», Південний Тихоокеанський регіон, Азійсько-Тихоокеанський регіон, Індійсько-Тихоокеанський регіон тощо – у складі різних країн. Ми використовуємо термін «велика Східна Азія» як найбільш прийнятний, оскільки у центрі усіх регіональних проєктів перебувають східноазійські держави (Північно-Східної і Південно-Східної Азії).

Регіональна інтеграція у Східній Азії має різні формати і форми. Це пояснюється значною різноманітністю заначеного регіону (географічною, історичною, етнічною, культурною тощо), а також складним стратегічним середовищем, що постійно змінюється. Основними форматами регіоналізму у «великій Східній Азії» є: 1) АСЕАН (Асоціація країн Південно-Східної Азії) у складі десяти держав-членів (Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни); 2) «АСЕАН+1» (або «10+1»), що охоплює відносини між АСЕАН та її партнерами по діалогу; 3) «АСЕАН+3» (або «10+3») за участю держав АСЕАН, Японії, Китаю і Республіки Кореї; 4) «АСЕАН+6» (або «10+6»), що додатково включає Австралію, Нову Зеландію, Індію; 5) форум Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) у складі 21 економіки Тихоокеанського регіону, включаючи США, Канаду, Мексику, Чилі, Перу, Росію. У межах цих структур діють численні механізми на рівні старших посадовців, міністрів і їхніх заступників у різних секторах економіки; щорічно відбуваються зустрічі міністрів закордонних справ, а також саміти лідерів держав-учасниць. У 2011 р., після приєднання до Східноазійського саміту («АСЕАН+6») США і Росії, виникла структура «АСЕАН+8», проте вона не стала форматом

регіональної інтеграції. Усі регіональні інституції за участю східноазійських держав можна візуально уявити у вигляді кіл, які перетинаються. Складовою частиною усіх їх є АСЕАН, що визначає центральну роль цієї організації в інтеграційних процесах у межах Південно-Східної Азії (ПСА), Східної Азії, «великої Східної Азії», Азійсько-Тихоокеанського й Індійсько-Тихоокеанського регіонів.

КАФТА створила нове стратегічне середовище у «великій Східній Азії», спонукала інші держави – партнерів АСЕАН по діалогу – вступити з нею в переговори щодо підписання угод про вільну торгівлю. У результаті аналогічні угоди були підписані АСЕАН з АНЗСЕРТА (у складі Австралії і Нової Зеландії), Японією, Республікою Кореєю, Індією. Початок регіоналізму в Азійсько-Тихоокеанському регіоні пов'язується зі створенням у 1989 р. форуму Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС). Склад його учасників виходив поза межі Східної Азії і включав тихоокеанські держави Американського континенту. З того часу США розглядали АТЕС як основний двигун економічної інтеграції в АТР і свого залучення до цього процесу, а також намагалися не допустити створення структур регіональної інтеграції в інших форматах без своєї участі. Якщо у 1990-х рр. це вдавалося, то у ХХІ ст. ситуація суттєво змінилася.

Форум АТЕС прийняв принципи відкритого регіоналізму і намагався досягти поєднуваності між регіональними торговельними угодами, що виникали у світі, і глобальною торговельною системою. Він також сприяв лібералізації і полегшенню торгівлі між економіками-учасниками. Під впливом США відбувалася інституалізація цього форуму, хоч і дуже повільна, враховуючи специфіку регіону.

Важливою ініціативою, що може надати новий поштовх процесам регіональної інтеграції у «великій Східній Азії», є китайський проект «Один пояс, один шлях», спрямований на реалізацію масштабних інфраструктурних проєктів. Його цілі мають багато спільного з Генеральним планом поєднуваності АСЕАН щодо розвитку транспортної інфраструктури у ПСА для забезпечення більш тісних економічних зв'язків між державами-членами.

Водночас його реалізація сприятиме значному посиленню економічного, політичного і культурного впливу Китаю у ПСА. Проте ця ініціатива виходить за межі Південно-Східної і «великої Східної Азії». Вона передбачає забезпечення поєднуваності азійського, європейського й африканського континентів та розташованих біля них морів. Оголошені також плани про поширення цього проєкту на країни

Латинської Америки. Це посилить вплив Китаю у глобальному масштабі.

Отже крім сприяння торговельно-інвестиційній діяльності, регіоналізм у «великій Східній Азії» є також інструментом боротьби великих держав за регіональний вплив та перестраховування малих і середніх держав від потенційних ризиків.

Метою регіональної політики ЄС є вирівнювання шансів на розвиток і зростання, а також підтримка слаборозвинених або тих, хто переживає економічні труднощі регіонів. Така політика пов'язана з прийнятим в ЄС принципом солідарності і прагненні до суспільно-економічної згуртованості (зменшення відмінностей у рівні розвитку окремих регіонів).

На даний час регіональна політика ЄС будується на таких принципах, як: субсидіарність (взаємодоповнюваність основних видів економічної політики, кожний з яких по-різному реалізується у рамках ЄС залежно від складу суб'єктів інтеграції, які беруть участь в ухваленні відповідних рішень), децентралізація (перерозподіл повноважень між державою і регіонами з метою їхнього ефективного використання та заохочення регіональних ініціатив) та партнерство (співробітництво між об'єктами різних рівнів – ЄС, держава, регіон – територіально-адміністративних одиниць з метою досягнення спільної мети).

В структурі механізму реалізації регіональної політики ЄС можна виділити такі складові:

- політико-правову – вона включає Римський договір, Маастрихський договір, рамкові розпорядження, Єдиний європейський акт тощо. В останньому визначені пріоритети структурних фондів: сприяння розвитку та виправленню структури відсталих регіонів; конверсія регіонів та їх частин, що постраждали від промислового спаду; боротьба з застійним безробіттям; сприяння включенню молоді в професійну діяльність; реформа аграрної політики; розвиток та виправлення регіонів з низькою чисельністю населення. На рівні країн-членів ЄС приймаються закони про регіональну політику, регіональний розвиток тощо;

- інституційну – на рівні ЄС вона представлена Європейською комісією. На рівні країн-членів ЄС до неї належать уряд, міністерство економіки та інші центральні органи виконавчої влади або спеціалізовані інститути: міністерство регіональної політики чи планування та регіонального розвитку тощо. Цікавим є досвід Німеччини, в якій сформовано інформаційний інститут, що займається збором та обробкою інформації щодо регіонів та їх проблем;

- організаційно-економічну – представлена інструментами регіональної політики, до яких належать чотири Структурних Фонди: Європейський фонд регіонального розвитку, ЄФРР (European Regional Development Fund - ERDF), Європейський соціальний фонд, ЄСФ (European Social Fund - ESF), Європейський фонд аграрної орієнтації і гарантування, ЕФАОГ (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund - EAGGF); секція керівництва і фінансування в рибальській галузі, ФІФГ (Guidance Section and the Financial Instrument for Fisheries Guidance - FIG), кожен з яких вирішує специфічні завдання і діє в своїй галузі економіки. У 1994 р розподіл ресурсів між структурними фондами було представлено в наступному співвідношенні: в ЄФРР було зосереджено 49,5% всіх ресурсів структурних фондів, в ЄСФ - 29,5%, в ЕФАОГ - 11,7%, в ФІФГ - 2,9%.

Інтеграційні об'єднання стали створюватися в Латинській Америці з 1960 р., коли було підписано першу угоду – Латиноамериканська зона вільної торгівлі (ЛАСТ).

У регіональному розрізі Південна Америка відрізняється великою кількістю угод - 43, у Центральній Америці - 32, а в Карибському регіоні - тільки 9 угод. Основна досягнута інтеграційна форма - зони вільної торгівлі, але діють також чотири митні союзи - Меркосур, Андське співтовариство, Центральноамериканська інтеграційна система (колишня назва - Центральноамериканський спільний ринок) і Карибське співтовариство. В рамках останнього триває формування спільного ринку. Найбільш динамічним інтеграційним об'єднанням виступає Тихоокеанський альянс.

Перспективи інтеграційних процесів пов'язані з формуванням загально регіональної зони вільної торгівлі, що прогнозують і МВФ, і Світовий банк, і Міжамериканський банк розвитку у своїх дослідженнях 2017 р.

У підсумку, як і в інших регіонах світу, інтеграційні процеси стали стимулом зростання товарообігу держав, що беруть участь на основі лібералізації взаємної торгівлі, правда, обсяг даного ефекту не настільки істотний, як в об'єднаннях за участю розвинених країн.

Через дезінтегруючі фактори Африка залишається найменш інтегрованим регіоном світу, хоча перші інтеграційні об'єднання були створені ще в колоніальний період. У 2015 р. глави держав КОМЕСА, САДК і ВАС підписали Угоду про континентальну зону вільної торгівлі як початкового етапу АЕС.

В Африці інтеграційні угоди називаються регіональними інтеграційними спільнотами (regional economic communities, REC), що було закріплено у Договорі Абуджа (1991 р.). Тут можна зустріти

практично весь спектр інтеграційних об'єднань: від зони преференційної торгівлі до спільного ринку.

ТЕМА 7. РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО РЕГІОНАЛІЗМУ В МІЖНАРОДНОМУ ПОРЯДКУ.

1. *Регіоналізація локальних соціальних процесів, як елемент світової системи політизації соціальної активності.*
2. *Регіоналізаційні процеси в межах міжнародного порядку та «світового порядку».*
3. *Політичний макро-регіоналізм.*

Локалізація, що має місце мікро-рівні (наприклад, на рівні територіальної громади), є первинною формою перспективних політичних трансформаційних процесів, які реалізуються в умовах обмежених ресурсів. Зародження ідеї спорідненості в межах локалізованого утворення набуває свого розвитку саме в межах процесів уніфікації, що відбуваються на рівні цільового регіону. Даний аспект стає підґрунтям для подальшого формування інструментів захисту та протидії глобалізації. Таким чином, ідея протидії глобалізації на основі «тимчасової соціальної консервації» (наприклад, Північна Корея) відрізняє тенденцію уніфікації від консолідації, яка має на меті інтенсивне розширення не тільки всередині, а й ззовні. З огляду на зазначене, доволі цікавим є питання щодо можливості постановки в один ряд уніфікованих та консолідованих структур.

Регіоналізація локальних соцієнтальних процесів може проходити за наступними процедурами:

- інтегративній процедурі – передбачає включення певних видів соціальної активності та соціальних акторів в єдину систему координат нового чи вже існуючого політичного актора;

- асоціативній процедурі – передбачає політичну співпрацю декількох соціальних осередків в межах альтернативних систем без втрати власної ідентичності та політичного суверенітету;

- дисоціативній процедурі – передбачає вичленування з структури політичного актора повноцінного соціального суб'єкта з номінальним статусом та наявністю в нього відповідного політичного суверенітету, тобто практична можливість появи такого після виходу з базової структури;

- процедурі розділення – передбачає перехід різних соціальних груп з одного політичного актора, що припинив власне існування до структури інших політичних акторів (не менше двох);

- процедурі метаморфози – передбачає концептуальну зміну політичного забарвлення перспективної активності актора, що

підтримується соціальними осередками, які його утворюють в превалюючій більшості;

- аннулятивній процедурі – передбачає ліквідацію політичного актора за рішенням соціальних осередків, якими він створений в домінуючій кількості з будь-яких причин, що не протирічають закону.

Політична регіоналізація в своєму розвитку проходить декілька етапів, базовим з яких є етап формування ідеологічної складової. Подолання кризового етапу ініціації розкриває перед соціальною спільнотою нову грань можливих перетворень з огляду на ті цілі, що є для неї пріоритетними. Саме цей процес і є процесом сегментації, факторами якої є:

- фактор економічної детермінації. В якості прикладу основних економічних сегментів палітри світу доцільно віднести: Всесвітню торговельну організацію, Міжнародну морську організацію, Всесвітню митну організацію, Організацію країн-експортерів нафти; Міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку тощо;

- фактор міжнародного тероризму;
- фактор наукової дисперсії;
- географічної спорідненості інтересів.

Міжнародно-політична легалізація локалізованих утворень можлива в формах:

1) за об'єктом легалізації: адміністративній; квазі-суверенній політичній інституції; народного самовизначення; усіченої комбатантській;

2) за суб'єктивним складом легалізації: критичній; колізійній; частковій; повній; розширеній.

Регіоналізаційні процеси в межах міжнародного порядку зосереджені навколо пошуку оптимального шляху для політичної взаємодії, тоді як окреслені процеси на теренах «світового порядку» домінуюче лягають в площині перерозподілення ролей та сфер політичного впливу, комплексного потенціалу. Позиція актора в обрії світового порядку – це здатність впливати крізь всі можливі точки, а не потенціал до взаємодії.

Важливою відмінністю міжнародного порядку від світового порядку є не тільки широта розуміння зовнішньополітичного сегменту актору, а й інтеграція певних категорій у внутрішнє середовище. Світовий порядок візуалізує не тільки елементи зовні регіоналізованого політичного актора, а й його внутрішнє середовище. Таким чином, розбалансування системи політичної рівноваги та політичної ефективності знижує рейтинг «стабільності» актора і його

потенціал до реалізації власних інтересів в межах транснаціонального середовища.

Макро-регіональні утворення мають багато спільного з глобалізаційними процесами, що обумовлено наступними причинами.

- вони формуються за принципом «цільового укрупнення»;
- мають потужний політичний потенціал, що підкріплено економічною, геополітичною, науковою та іншими складовими;
- стають не стільки об'єктами міжнародного порядку, скільки його суб'єктами з широкими політичними можливостями для трансляції власної волі.

Макро-регіональні утворення створюються в умовах жорсткої політичної конкуренції з перспективою зміни конкурентного середовища. Макро-регіоналізм не вбудовується пасивним суб'єктом в політичне середовище і не переслідує цілі звичайного політичного акторства, макро-регіоналізм – це концепт для зміни політичного оточення.

Макро-регіональні політичні утворення здатні взаємодіяти з міжнародним порядком у формах: захисного середовища; суверенного злиття; захисного з'єднання; сучасного поглинання; агресивної мілітаризації.

ТЕМА 8. ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНИ.

1. *Особливості територіальної структури українського суспільства.*
2. *Адміністративно-територіальний устрій України.*
3. *Політико-правові та організаційні засади діяльності регіональної та місцевої влади в Україні.*

Наявність регіональних відмінностей різних територій України визнається усіма вченими, хто так чи інакше торкається проблем внутрішнього устрою України. Особливість останнього полягає у тяжінні до культурного і економічного у поясненні територіальної диференціації.

Територіальна диференціація України за багатьма аспектами характеризується рядом об'єктивних і суб'єктивних чинників. Об'єктивними чинниками є історико-культурні і економічні аспекти територіальної диференціації, суб'єктивними – досить різноманітні цінності, уявлення про спільне майбутнє та, відповідно, політичний вибір населення.

Територіальну організацію України визначає розділ IX Конституції. Ст. 132 констатує: «територіальний устрій України ґрунтується на принципах єдності і цілісності державної території,

сполучення централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій».

У Конституції України безпосередньо адміністративно-територіальному устрою присвячено ст. 133. До системи адміністративно-територіальних одиниць України відносяться області, Автономна Республіка, райони, міста, селища, села та райони в містах. Ці адміністративні одиниці групуються у три рівні:

- перший – області, Автономна Республіка Крим, міста Київ і Севастополь (регіональний рівень);
- другий – райони та райони в містах Київ і Севастополь (базовий рівень державного управління);
- третій – населенні пункти (міста, селища та села) та райони в містах з районним поділом.

У системі адміністративного поділу України наступним рівнем управління за державним є обласний рівень. Отже, саме обласний рівень управління відповідає регіональній владі, яка репрезентована представницькими і виконавчими органами. Представницька влада уособлює собою Верховну Раду Автономної Республіки Крим, обласні ради в областях, міські ради у містах Києві і Севастополі.

Виконавчу регіональну владу уособлюють Уряд Автономної Республіки Крим, обласні державні адміністрації, міські державні адміністрації міст зі спеціальним статусом.

Ст. 10 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає обласні і районні ради як «органи місцевого самоврядування, що представляють загальні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст у межах повноважень, визначених Конституцією України, цим та іншими законами, а також повноважень, переданих ним сільськими, селищними і міськими радами».

У ст. 62 Закону говориться, що держава «гарантує органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб», а ст. 66 вказує, що у випадках, коли вичерпано можливість збалансування місцевих бюджетів «держава забезпечує збалансування місцевих бюджетів у вигляді дотацій, субвенцій, субсидій відповідно до закону». Таким чином у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» знайшов своє відображення викладений у п.1 ст.9 Європейської хартії про місцеве самоврядування принцип достатності коштів на виконання органами місцевого самоврядування всього об'єму повноважень.

Отже, нормативно-правові та організаційні засади діяльності

регіональної та місцевої влади в Україні склались протягом першого десятиріччя української державності.

Слід зазначити, що територіальні громади села, селища та міста мають значно ширші повноваження, ніж області та райони. Особливо, в галузі управління майном, що знаходиться у комунальній власності, і питань комунальних підприємств; встановлення місцевих податків і зборів та наповнення місцевих бюджетів за рахунок позабюджетних коштів. Такий розподіл повноважень між регіональним і базовим рівнем самоврядування на користь останніх суттєво обмежує значущість і впливовість регіону як суб'єкту політичного процесу.

З 2014 року в ході децентралізації сформовано основний пакет законодавства, внесено відповідні зміни. За 2015-2019 роки в Україні добровільно створено 982 об'єднані територіальні громади (ОТГ). До складу цих ОТГ увійшли близько 4500 колишніх місцевих рад. Такі темпи міжмуніципальної консолідації міжнародні експерти називають дуже високими.

Децентралізація державної влади в Україні відкриває нові перспективи щодо розвитку вітчизняного муніципального управління. В рамках діючої реформи місцевого самоврядування з метою розвитку та посилення ролі муніципальних утворень заплановано внести зміни до засад адміністративно-територіального устрою країни. У перспективі, повноваження між рівнями управління країни повинні бути розмежовані за принципом субсидіарності, а мешканці громад мають бути забезпечені механізмами та інструментами впливу на місцеву владу та участі у прийнятті рішень, що виведе Україну на якісно новий шлях управління внутрішніми справами.

ТЕМА 9. РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ.

- 1. Становлення регіональної політики в Україні. Нормативно правова база державної регіональної політики України.*
- 2. Матеріально-фінансові основи функціонування регіональної та місцевої влади в Україні.*
- 3. Питання політичної реформи на регіональному та місцевому рівнях.*
- 4. Перспективи вдосконалення державної регіональної політики України.*

Перші спроби обговорення концепції державної регіональної політики мали місце ще в 1994 році під час виборчої кампанії Президента України Л.Д. Кучми, коли з'явився проект «Концепції нової регіональної політики в Україні», що передбачав поступове здійснення адміністративно-територіальної реформи (утворення 7

укрупнених регіонів) та негайну децентралізацію влади в кордонах областей, що існують. Також були запропоновані досить революційні заходи – зміна статусу обласної адміністрації на чолі з виборним головою, утвердження бюджетного федералізму, скасування міських районів як суб'єктів місцевого самоврядування, запровадження двомовності тощо.

Наступні спроби концептуального визначення принципів регіональної політики були здійснені в 2000 році.

Головна мета державної регіональної політики полягає у створенні умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, підвищення дієвості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Регіональна політика може ґрунтуватися на наступних принципах:

- конституційність і законність;
- забезпечення унітарності України й цілісності її території;
- об'єднання процесів централізації й децентралізації влади, гармонізація загальнодержавних, регіональних і місцевих інтересів;
- максимальне наближення послуг, які надаються органами державної влади й органами місцевого самоврядування, до безпосередніх споживачів;
- диференціація в наданні державної підтримки регіонам відповідно до умов, критеріїв і строків;
- стимулювання тісного співробітництва між органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування в розробці й реалізації заходів щодо регіонального розвитку.

До завдань регіональної політики слід віднести:

- впровадження більш глибокого вивчення й оцінки внутрішнього природного, економічного, наукового, трудового потенціалу кожного регіону, розробка комплексних правових, організаційних, економічних і інших механізмів його ефективного використання;
- здійснення на інноваційній основі структурної перебудови економіки регіонів з урахуванням особливостей їх потенціалу;
- поетапне зменшення рівня територіальної диференціації економічного розвитку регіонів і соціального забезпечення громадян;

- широкий розвиток підприємництва як головного фактора соціально-економічного розвитку держави і його регіонів, підвищення зайнятості населення, наповнення місцевих бюджетів;

- зміцнення економічної інтеграції регіонів з використанням переваг територіального розподілу й кооперації роботи, яка є одним з головних факторів підвищення конкурентоспроможності держави на міжнародних ринках;

- забезпечення здатності територіальних громад і органів місцевого самоврядування в межах, певних законодавством, самостійно й відповідально вирішувати питання соціально-економічного розвитку, створення ефективних механізмів їх активної участі у формуванні й проведенні державної регіональної політики;

- удосконалення фінансових міжбюджетних відносин, вироблення чітких критеріїв і ефективних механізмів надання державної підтримки розвитку регіонів;

- досягнення продуктивної зайнятості населення, стабілізації й поліпшення демографічної ситуації в державі;

- подальше вдосконалення державної системи охорони навколишнього середовища й використання природних ресурсів, механізмів і інструментів вироблення й реалізації екологічної політики;

- налагодження міжнародного співробітництва в сфері регіональної політики, наближення національного законодавства по цьому питанню до норм і стандартів Європейського Союзу, а також розвитку транскордонного співробітництва.

Матеріально-фінансові основи функціонування регіональної та місцевої влади в Україні представлені передусім коштами відповідних бюджетів, а також об'єктами комунальної власності.

Найбільш суперечливими питаннями функціонування влади на регіональному та місцевому рівнях виступають наступні: принципи формування представницьких органів місцевого самоврядування усіх рівнів; функціонуванні місцевого самоврядування, перш за все, на регіональному рівні; визначення статусу голів обласних адміністрацій.

V. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. ПОЛІТИЧНА РЕГІОНАЛІСТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ.

1. Політична регіоналістика в системі регіональних і політичних дисциплін.
2. Становлення політичної регіоналістики.
3. Предметне поле та методологія політичної регіоналістики.
4. Дослідження відносин між центром і регіонами в Україні як передумова формування національної політичної регіоналістики.

Література до теми: 1, 4, 5, 13.

ТЕМА 2. РЕГІОН, РЕГІОНАЛІЗМ ТА РЕГІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ.

1. Регіон як наукова категорія. Тракткування та підходи до аналізу поняття «регіон».
2. Регіоналізація як наслідок та/або альтернатива глобалізації. Регіоналізація: поняття, рівні, чинники і моделі регіоналізації.
3. Політичний регіоналізм: поняття, суть, еволюція. Моделі регіональної держави.
4. Регіональна ідентичність: поняття, елементи, зміст та різновиди.

Література до теми: 1, 4, 5, 13, 16, 23.

ТЕМА 3. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.

1. Поняття «центр» та «периферія» в регіональній політиці, їх значення в регіональному розвитку та динаміка.
2. Регіональна політика: сутність та визначення.
3. Класифікація регіональної політики. Види та принципи регіональної політики. Державний протекціонізм. Регіональний сепаратизм.
4. Функціональні типи регіональної політики. Регіональна інноваційна політика.
5. Моделі регіональної політики. Основні положення регіональної політики.

Література до теми: 1, 4, 5, 13, 16, 23.

ТЕМА 4. ФЕДЕРАЛІЗМ: ІДЕЇ, КОНЦЕПЦІЇ ТА МОДЕЛІ.

1. Поняття «федералізму». Федеративні стосунки.
2. Теорії федералізму (Й. Альтузиус., А. Гамільтон, Д. Медісон).

3. Основні теоретичні моделі федералізму: централістська, адміністративна координаційна, договірна, дуалістична, нового федералізму, глобального федералізму.

4. Основні принципи федералізму та їх зв'язок з соціально-політичними і соціально-економічними стосунками суспільства.

Література до теми: 2, 4, 5, 13, 20.

ТЕМА 5. АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ПОДІЛ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ.

1. Територіально-політична децентралізація, деволуція, федералізація, асиметрія. Децентралізація в унітарних державах. Дві моделі децентралізації

2. Поняття «Адміністративно-територіальний поділ» (далі АТП) Підходи до формування системи АТП.

3. Вплив АТП на політичний вибір населення. Функції АТП. Ієрархія одиниць АТП.

4. Реформи АТП : передумови, напрями та наслідки. Основні етапи розвитку системи АТП і місцевого самоврядування в промислово розвинених країнах.

5. Місцеве самоврядування як суспільно-політичний інститут. Функції місцевого самоврядування.

6. Типологія систем місцевого самоврядування: дуалістична, горизонтальна змішана.

Література до теми: 2, 3, 7, 17, 2, 24, 25.

ТЕМА 6. РЕГІОНАЛІЗМ В ЄВРОПІ, АЗІЇ ТА АМЕРИЦІ.

1. Основні чинники розвитку регіональних та трансрегіональних об'єднань у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст..

2. Регіональна політика ЄС: можливості використання досвіду для України. Роль США у розвитку інтеграційних процесів у Європі та Азії.

3. Специфіка Східноазійського регіоналізму.

4. Процес розвитку регіональних об'єднань в Латинській Америці

5. Особливості процесу регіоналізації в Африці.

Література до теми: 4, 5, 8, 9, 10, 12, 15, 18.

ТЕМА 7. РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО РЕГІОНАЛІЗМУ В МІЖНАРОДНОМУ ПОРЯДКУ.

1. Регіоналізація локальних соціальних процесів, як елемент світової системи політизації соціальної активності.

2. Сегментарна політична регіоналізація та її фактори.
3. Політична легалізація регіональних утворень на міжнародному рівні.
- 4.Регіоналізаційні процеси в межах міжнародного порядку та «світового порядку».
5. Політичний макро-регіоналізм – базове поле трансформацій міжнародного порядку.

Література до теми: 1, 4, 5, 7, 11, 13, 16, 21.

ТЕМА 8. ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНИ.

1. Особливості територіальної структури українського суспільства.
2. Адміністративно-територіальний устрій України.
- 3.Нормативно-правові та організаційні засади діяльності регіональної та місцевої влади в Україні.

Література до теми: 1, 3, 5, 3 17, 19, 23, 26, 27.

ТЕМА 9. РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ.

1. Становлення регіональної політики в Україні.
2. Нормативно правова база державної регіональної політики України.
3. Матеріально-фінансові основи функціонування регіональної та місцевої влади в Україні.
4. Питання політичної реформи на регіональному та місцевому рівнях.
5. Перспективи вдосконалення державної регіональної політики України.

Література до теми: 1, 3, 5, 3 17, 19, 23, 26, 27.

VI. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМА 1. ПОЛІТИЧНА РЕГІОНАЛІСТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ.

1. Регіональні відмінності країн як об'єкт наукового дослідження.

2. Регіоналістика в економіці;
3. Регіоналістика в соціології;
4. Регіоналістика в праві та інших суспільно-політичних науках;
5. Сучасний стан політичної регіоналістики України;
6. Перспективи розвитку вітчизняної політичної регіоналістики.

Література до теми: 1, 4, 5, 13.

ТЕМА 2. РЕГІОН, РЕГІОНАЛІЗМ ТА РЕГІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ.

1. Територіальність. Регіональний чинник в державному устрої різних країн. Унітарна, децентралізована, федеративна і конфедеративна форми державності.

2. Суть понять «регіон» та «регіональний розвиток».

3. Основні типи та ієрархія регіонів.

4. Проблемні регіони та їх класифікація.

5. Проблема політичного статусу регіону. Взаємовідносини регіону і центру.

6. Регіоналізація як одна із тенденцій сучасного розвитку Людства

7. Процеси децентралізація і регіоналізація.

8. Поняття «регіоналізм». Політичні, економічні, географічні, юридичні, культурологічні історичні, філософські аспекти регіоналізму.

9. Етнічні чинники регіоналізму.

10. Регіональна проблема і її політична складова.

Література до теми: 1, 4, 5, 13, 16, 23.

ТЕМА 3. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.

1. Регіональна політика: сутність та визначення. Ендогенний та екзогенний аспекти регіональної політики. Прямі та непрямі методи здійснення регіональної політики

2. Інструменти регіональної політики в сучасних державах.

3. Практика регіональної політики: світовий досвід.

4. Державна регіональна політика і державне управління.

5. Основні теорії державного управління. Моделі владних стосунків в регіонах.

6. Регіональний розвиток. Регіональне зростання. Типи регіонального зростання.

Література до теми: 1, 4, 5, 13, 16, 23.

ТЕМА 4. ФЕДЕРАЛІЗМ: ІДЕЇ, КОНЦЕПЦІЇ ТА МОДЕЛІ.

1. Федералізм та форми територіального пристрою.
2. Федералізм і федерація – співвідношень понять.
3. Причини виникнення федеративних держав і їх переваги.
4. «Федералізм», «регіоналізм», «новий регіоналізм» – ігри понять?

5. Суб'єкти федерації в системі міжнародних відносин.

6. Поняття «національна модель федералізму».

7. Німецька модель федералізму.

8. Бельгійська модель федералізму.

9. «Особливий випадок федералізму» у Франції.

10. «Держава автономій» в Іспанії.

Література до теми: 2, 4, 5, 13, 20.

ТЕМА 5. АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ПОДІЛ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ.

1. Місцеве самоврядування як суспільно-політичний інститут.

2. Функції місцевого самоврядування.

3. Територіальні, організаційні, фінансово-економічні основи місцевого самоврядування.

4. Чинники ефективності регіонального та місцевого самоврядування.

5. Національні моделі місцевого самоврядування

Література до теми: 2, 3, 7, 17, 2, 24, 25.

ТЕМА 6. РЕГІОНАЛІЗМ В ЄВРОПІ, АЗІЇ ТА АМЕРИЦІ.

1. Перехід від регіоналізму до трансрегіоналізму як нової реальності у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст..

2. Регіональна інтеграція ЄС та політика сусідства.

3. Регіоналізм у «Великій Східній Азії».

4. Проекти розвитку Азіатсько-тихоокеанського регіону на початок ХХІ століття.

5. Вплив США на процеси регіоналізації в Азії та Північній Америці.

6. Особливості процесу регіоналізації в Латинській Америці та Африці.

Література до теми: 4, 5, 8, 9, 10, 12, 15, 18.

ТЕМА 7. РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО РЕГІОНАЛІЗМУ В МІЖНАРОДНОМУ ПОРЯДКУ.

1. Глобалізація та регіоналізація як основні тенденції світової політики

2. Зростання ролі політичної регіоналістики в багатополлярному світі.

3. Міжнародні регіональні інституції

4. Інституції європейської та євро-атлантичної інтеграції.

5. Інституції євразійської інтеграції.

6. «Декларація щодо регіоналізму в Європі» та інші міжнародні документи щодо регіоналізму.

7. Військово-політичні блоки в Європі та світі.

8. Регіональний патріотизм та сепаратистські рухи в Європейському Союзі.

9. «Європа регіонів» як політична концепція еволюції інституцій Європейського Союзу.

10. «Єврорегіон» як інструмент європейської інтеграції та міжрегіональної співпраці в Європі

Література до теми: 1, 4, 5, 7, 11, 13, 16, 21.

ТЕМА 8. ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНИ.

1. Нормативно-правова база адміністративно-територіального устрою України.

2. Роль місцевих рад в системі територіального управління України.

3. Роль місцевих державних адміністрацій в системі територіального управління України.

4. Організаційно-правові засади системи місцевого самоврядування України.

5. Територіальні громади в системі територіальної організації України.

6. Політико-правовий статус регіональних органів влади України.

7. Система муніципального управління України.

8. Політико-правовий статус виборних посадових осіб органів місцевого самоврядування.

9. Електоральна географія та регіональні відмінності виборчих

процесів в Україні.

Література до теми: 1, 3, 5, 3 17, 19, 23, 26, 27.

ТЕМА 9. РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ.

1. Концептуальні засади державної регіональної політики України.

2. Законодавство України про стимулювання розвитку регіонів.

3. Засади державної регіональної політики України.

4. Державна стратегія регіонального розвитку України.

5. Співробітництво територіальних громад в Україні.

6. Об'єднання територіальних громад в Україні.

7. Децентралізація влади як магістральний напрямок державної регіональної політики сучасної України.

8. Бюджетна децентралізація в сучасній Україні.

9. Реформа надання адміністративних послуг.

10. Електронне урядування на регіональному рівні.

11. Боротьба з корупцією на регіональному рівні.

Література до теми: 1, 3, 5, 3 17, 19, 23, 26, 27.

VII. ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ І ДОПОВІДЕЙ

1. «Європа регіонів» як наднаціональний політичний інститут.
2. Регіоналізм та наднаціональний рівень політики. ЄС та регіони національних держав.
3. ФРН як децентралізована федерація.
4. Іспанія: процеси федералізації.
5. Процеси деволюції в сучасній Британії.
6. Франція: тенденції децентралізації.
7. Адміністративно-територіальний поділ та місцеве самоврядування певної країни (за вибором: Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, США, Японія, Китай).
8. Політичні портрети регіональних лідерів України.
9. Особливості регіонального лобізму в Україні.
10. Міжрегіональні асоціації: історія, практика, правові основи і політичні механізми.
11. Регіональні політичні партії: європейський досвід.
12. Специфіка взаємодії бізнесу і регіональної влади (на прикладі конкретного регіону України).
13. Регіональний політичний режим.
14. Регіональна політична культура.
15. Специфіка електоральної поведінки населення (на прикладі конкретного регіону).
16. Особливості місцевого самоврядування в Україні
17. Географічний чинник регіоналізму.
18. Демографічний фактор регіоналізму.
19. Етнічний фактор регіоналізму.
20. Конфесійний фактор регіоналізму.

VIII. ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ З КУРСУ

1. Політична регіоналістика як наука.
2. Об'єкт і предмет політичної регіоналістики.
3. Політична регіоналістика і політична географія.
4. Політична регіоналістика і геополітика.
5. Основні етапи розвитку політичної регіоналістики.
6. Функції і методи політичної регіоналістики.
7. Дослідження відносин між центром і регіонами в Україні.
8. Регіон як базова категорія регіоналістики.
9. Типи і види політичних регіонів.
10. Регіоналізація: поняття, рівні, чинники і моделі регіоналізації.
11. Політичний регіоналізм: поняття, суть, еволюція.
12. Географічний чинник регіоналізму.
13. Демографічний фактор регіоналізму.
14. Етнічний фактор регіоналізму.
15. Конфесійний фактор регіоналізму.
16. Моделі регіональної держави.
17. Регіональна ідентичність: поняття, елементи, зміст та різновиди.
18. Регіоналізація локальних соціальних процесів, як елемент світової системи політизації соціальної активності.
19. Сегментарна політична регіоналізація та її фактори.
20. Політична легалізація регіональних утворень на міжнародному рівні.
21. Регіоналізаційні процеси в межах міжнародного порядку та «світового порядку».
22. Поняття «центр» та «периферія» в регіональній політиці, їх значення в регіональному розвитку та динаміка.
23. Локальний і глобальний вимір регіоналізації.
24. Поняття глокалізації.
25. Географічні, економічні, політичні, історико-культурні, етнічні чинники регіоналізації.
26. Причини і досвід регіоналізації Європейського Союзу.
27. Територія як ознака регіону.
28. Поняття «федералізму». Особливості політики федерального центру по відношенню до регіонам.
29. Основні теоретичні моделі федералізму: централістська, адміністративна координаційна, договірна, дуалістична, нового федералізму, глобального федералізму.
30. Основні типи федеративних держав в сучасному світі.
31. Моделі федеративних держав в сучасному світі.

32. Проблема суверенітету і сецесії в політиці федеративної держави.
33. Територіально-політична децентралізація, деволуція, федералізація, асиметрія.
34. Децентралізація в унітарних державах. Дві моделі децентралізації
35. Поняття «адміністративно-територіальний поділ».
36. Типи адміністративно-територіального поділу: етнокультурний, історичний, соціально-економічний.
37. Основні причини реформ адміністративно-територіального поділу.
38. Досвід реформування адміністративно-територіального поділу в країнах Європи.
39. Місцеве самоврядування як суспільно-політичний інститут.
40. Типологія систем місцевого самоврядування: дуалістична, горизонтальна, змішана.
41. Адміністративно-територіальний устрій України.
42. Особливості місцевого самоврядування в Україні
43. Поняття «регіональна політичний режим».
44. Національні та регіональні цільові програми як методи реалізації регіональної політики.
45. Визначення понять предметів ведення, повноважень і компетенції федерації і її суб'єктів як проблема регіональної політики держави.
46. Єдина система виконавчої влади як інструмент регіональної політики держави.
47. Регіональні політичні еліти як суб'єкти регіональної політики.
48. Становлення регіональної політики в Україні.
49. Нормативно правова база державної регіональної політики України.
50. Перспективи вдосконалення державної регіональної політики України.

ІХ. ЗРАЗКИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Що з наведеного відноситься до предмету політичної регіоналістики?

а) динаміка політичних процесів, режимів, формування регіональних еліт;

б) політико-територіальний поділ держави;

в) територіально-виробничі комплекси;

г) економічні райони.

2. Яка функція політичної регіоналістики націлена на розробку основних напрямків та принципів регіональної політики держави, наукове обґрунтування форм, вмісту та механізмів здійснення взаємовідносин у системі «центр-регіони»?

а) прогностична функція;

б) прагматична функція;

в) регуляторна функція;

г) жоден з варіантів невірний.

3. Методи емпіричного пізнання у сфері політичної регіоналістики - це:

а) прогнозування, статистичний метод, моделювання;

б) анкетування, статистичні методи, математичні методи;

в) системний підхід, структурно-функціональний аналіз, порівняльний аналіз;

г) етно-культурологічний підхід, системний підхід, анкетування.

4. Що досліджується в межах вертикального виміру політичної регіоналістики?

а) досліджуються політичні відносини між центром і регіонами;

б) досліджуються політичні відносини в надрегіональному рівні;

в) досліджуються політичні відносини в наддержавному рівні;

г) всі варіанти є вірними.

5. Функціональна структура регіону включає:

а) основних суб'єктів, що діють в регіоні;

б) основні територіально-адміністративні одиниці, розташовані у рамках регіону;

в) сукупність функціональних об'єктів;

г) сукупність основних функцій, що виконуються регіональними суб'єктами.

6. Територіальна структура регіону включає:

а) основних суб'єктів, що діють в регіоні;

б) основні територіально-адміністративні одиниці, розташовані

у рамках регіону;

в) основні сфери життєдіяльності регіону;

г) сукупність населених пунктів.

7. Поняття, яке означає передачу центром окремих повноважень місцевим органам влади, - це:

а) філіація;

б) інтеграція;

в) деконцентрація;

г) децентралізація

8. Який принцип державного управління припускає активну участь населення в ухваленні рішень державного та місцевого значень:

а) принцип суверенності;

б) принцип демократизму;

в) принцип гомогенності;

г) принцип автономності

9. Суб'єктом державного або муніципального управління є:

а) відповідний орган або посадовець держави або місцевого самоврядування;

б) керівництво підприємств і організацій;

в) громадські стосунки.

г) населення держави

10. Який принцип визначає процедуру розподілу і перерозподілу повноважень між управлінськими рівнями державної влади?

а) законності;

б) субсидиарности;

в) гомогенності;

г) демократизму.

11. Що означає симетричний територіальний устрій?

а) політико-територіальні одиниці рівноправні у взаємовідносинах з центральними органами влади;

б) політико-територіальні одиниці мають рівний статус;

в) політико-територіальні одиниці однакові по площі;

г) Політико-територіальні одиниці рівно віддалені від федерального центру;

12. Що означає поняття «залишкова компетенція»?

а) компетенція, надана федеративними органами для суб'єкта федерації;

б) компетенція, встановлена суб'єктом самостійно;

в) компетенція, не визначена федеративною конституцією;

г) компетенція, визначена федеративною конституцією;

Х. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА:

- 1) Головченко О. М. Формування механізмів стабільного розвитку регіону : монографія. Одеса : Фенікс, 2009. 424 с.
- 2) Дослідження державних політик: методологія, процедури та європейські практики : монографія / авт. кол. : [Л. В. Гонюкова, В. М. Козаков, В. А. Ребало та ін.] ; за заг. ред. Л. В. Гонюкової, В. М. Козакова. Київ : НАДУ, 2018. 400 с.
- 3) Камінська Н. В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування та Україна : монографія. Київ : КНТ, 2014. 414 с.
- 4) Механізми реалізації регіональної політики: оцінка ефективності та напрями удосконалення / наук. ред. С. Л. Шульц. Львів, 2018. 205 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20180102.pdf>
- 5) Панченко Т. В. Політична регіоналістика: навчальний посібник. Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 188 с.

ДОПОМІЖНА:

- 6) Гладкий О. В. Менеджмент регіонального розвитку. К. : Академвидав, 2013. 247 с
- 7) Дунаєв І. Міжрегіональна взаємодія на принципах коєволюції: нова траєкторія в модернізації регіональної економічної політики. *Збірник наукових праць "Ефективність державного управління"*. 2015. Вип. 44 С. 162-169.
- 8) Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів: матеріали наук.-практ. конф., 15 груд. 2016 р. ; за заг. ред. М. М. Іжі, В. М. Кривцової. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2017. 316 с.
- 9) Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин. Страсбург, 5 листопада 1992 року. К. : Фенікс, 2004. 24 с.
- 10) Європейська Хартія регіональної демократії : Наук.-практ. коментар. О.: ХОББИТ ПЛЮС, 2008. 186 с.
- 11) Жилияєва Н. М. Механізм підвищення конкурентоспроможності регіону в умовах глобалізації. *Сталий розвиток економіки : всеукр. науково-виробн. журн.* 2011. № 1. С. 124–128.
- 12) Калитчак Р. Регіоналізм у європейських інтеграційних процесах. URL: http://kassiopeya.com/scripts/ajax.php?task=look_inside&id=hxqpqe4woopmg.

13)Кормич Л. І., Польовий М. А. Світовий політичний процес: глобальний та національний вимір : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2017. 240 с.

14)Краснопольська Т. М. Європейські наднаціональні партії: чинники трансформації та роль у Європарламенті. *Evropský politický a právní diskurz*. 2019. Svazek 6. 2. vydání. S. 108 – 115.

15)Краснопольська Т. М. Регіональна політика ЄС: можливості використання досвіду для України. *Політичне життя*. 2016. № 4. С. 81-86.

16)Майборода О. М. Етнічність у міжнародній системі. Вид. 2-е, випр. і допов. К. : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017. 448 с. URL: <http://ipiend.gov.ua/publication/majboroda-o-m-etnichnist-u-mizhnarodnij-systemi-3/>.

17)Мельничук А., Остапенко П. Децентралізація влади: реформа №1 [аналітичні записки]. К.: ЦОП «Глобус» ФОП Кравченко Я.О., 2016. 35 с.

18)Милосердна І. М., Краснопольська Т. М. Азіатсько-тихоокеанський регіон та проекти його розвитку: кінець ХХ – початок ХХІ століття. *Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць*, 2020. Вип. 65. С. 130-138.

19)Публічна політика та суспільні зміни в Україні в контексті євроінтеграції : монографія / авт. кол. : С. О. Телешун, С. В. Ситник, І. В. Рейтерович, О. Г. Пухкал та ін. ; за заг. ред. С. О. Телешуна, д-ра політ. наук, проф. Київ : НАДУ, 2017. 248 с.

20)Публічне управління ХХІ століття: синтез науки та практики : зб. Тез XIX Міжнар. наук. конгресу, 19 квітня 2019 р. Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2019. 568 с.

21)Сідоров В., Пасмор М. Регіональна економічна інтеграція. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 2. С. 90-98.

22)Сучасна регіональна політика: формування, реалізація та розвиток публічної служби : матеріали підсумк. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Одеса, 23 верес. 2010 р.). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2010. 489 с.

23)Топчієв О. Г., Яворська В. В., Дімова Н. В. Регіональний демографічний розвиток України. Одеса : ВМВ, 2014. 244 с.

24)Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти : монографія / С. М. Серьогін, Ю. П. Шаров, Є. І. Бородин, Н. Т. Гончарук [та ін.] ; за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, Ю. П. Шарова. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2016. 276 с.

25) Шашеро А. М. Планування територій: навчально-методичний посібник. Одеса: Апрель, 2014. 123 с.

26) Экономическое развитие регионов: сходство и различие: монография / В. Н. Василенко, В. Ю. Медведь, Т. М. Савельева; науч. ред. В.Н. Василенко; НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. Донецк : ЮгоВосток, 2010. 219 с.

27) Яворська В. В. Регіональні геодемографічні процеси в Україні. Монографія. Кам'янець-Подільській : Аксіома, 2013. 384 с.

ІНТЕРНЕТ РЕСУРСИ:

<http://www.president.gov.ua> – Офіційне представництво Президента України.

<http://www.rada.gov.ua/> – Офіційний портал Верховної Ради України.

<http://www.kmu.gov.ua/> – Офіційний портал органів виконавчої влади України.

<http://www.mfa.gov.ua/> – Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України.

<http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/> – «Україна-Європейський Союз» – офіційний сайт представництва України при Європейському Союзі.

<http://www.coe.int/uk/web/kyiv> – Сайт Офісу Ради Європи в Києві.

<http://www.niss.gov.ua/> – Національний інститут стратегічних досліджень.

ЗМІСТ:

I. Вступ	3
II. Загальні методичні рекомендації щодо вивчення курсу	5
III. Тематичний план навчальної дисципліни	8
IV. Програма навчального курсу	10
V. Плани практичних занять	38
VI. Завдання для самостійної роботи	41
VII. Тематика рефератів і доповідей	45
VIII. Питання для перевірки знань з курсу	46
IX. Зразки тестових завдань	48
X. Список рекомендованої літератури	50

Навчальне видання

**Милосердна Ірина Михайлівна
Краснопольська Тетяна Миколаївна**

**ПОЛІТИЧНА
РЕГІОНАЛІСТИКА**
Навчально-методичний посібник